

ოთარ გოგოლიშვილი

ეროვნულ-პოლიტიკური აზროვნების საკითხები ბათუმის პრესაში (XX საუკუნის დასაწყისი)

XX ს.-ის დამდეგიდან რუსეთის იმპერიაში სოციალური და ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლამ დიდი გაქანება მიიღო. რუსეთის პირველი ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის დამარცხების შემდეგ მასში მონაწილე ყველა ქართულმა პოლიტიკურმა ძალამ (ეროვნულ-დემოკრატებმა, სოციალისტ-ფედერალისტებმა, სოციალ-დემოკრატიის ორივე ფრთამ) გადასინჯა საკუთარი სამოქმედო პროგრამა და ადრინდელთან შედარებით წინა პლანზე წამოსწია ეროვნული საკითხი. "სწორედ ეროვნული პროგრამა და პოლიტიკა საერთო დემოკრატიული ფრონტის შექმნის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის საერთო დემოკრატიულ რევოლუციასთან შერწყმის ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობა იყო".

მოსახლეობის ეროვნული თვითშეგნების ამაღლების, საერთოდ ეროვნული საკითხის პრობლემის საქმეში გადამწყვეტი სიტყვა ქართულ პუბლიცისტიკას უნდა ეთქვა. განსაკუთრების საშუალო საქმე იყო გასაკეთებელი ბათუმის ოლქში, ოსმალის ბატონობაგამოვლილ მხარეში, რომელსაც უცხო ქვეყნების "ფიზიკური ყურადღება" არც XX ს.-ის დასაწყისში აკლდა.

ჩვენი მიზანია ვაჩვენოთ, რა როლი შეასრულა ამ თვალსაზრისით "ბათუმის გაზეთმა (პირველმა ქართულმა გაზეთმა აჭარაში – ო.გ.), რომელიც გამოდიოდა ქ. ბათუმში 1911 წლის 15 ივლისიდან 1914 წლის 13 ივლისამდე (სულ გამოიცა 429 ნომერი). "ბათუმის გაზეთმა" შემდეგნაირად განსაზღვრა საკუთარი სამოქმედო პროგრამა: "ბათუმის გაზეთი განსხვავებულ პირობებში იწყებს გამოსვლას საზოგადო ასპარეზზედ. პროვინციალურ მკითხველთა ფართე სამსახურის, საზოგადო მოვლენათა მიუღვამლად დაფასება, კაცობრიობის წინმსვლელობის თვალთახედვის ისრით და წმინდა იდეური სამსახური ყოველგვარ საზოგადო დაწესებულებათა, აი მიზანი, რომელიც დაუსახავს "ბათუმის გაზეთს".

გაზეთი თანამშრომლობისაკენ მოუწოდებდა ქვეყნის ყველა გულშემატკივარს: "ჩვენი რედაქციის კარი ღია იქნება ყველასათვის, ვისაც გული უძებრს თავისი ქვეყნის, მშრომელის ხალხისა და მთელი კაცობრიობის სიყვარულით, ვინც მიიღტვის საუკეთესო მომავლისკენ და მცირე წვლილი მაინც შეაქვს საკაცობრიო საღაროში კულტურისა და ცივილიზაციის გზაზე".

"ბათუმის გაზეთს" აუცილებლად მიაჩნდა საერთოდ საგამომცემლო საქმიანობის ორგანიზაციული მოწესრიგება, რომელიც ხელს შეუწყობდა არა მხოლოდ მწერალთა მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას, არამედ ბექდურნი პროდუქციის მხატვრული დონის ამაღლებას. ყოველი ასეთი მანკიერი მოვლენა გაზეთს სამზეოზე გამოჰქონდა - "რიგიანი წიგნების გამოცემა-გავრცელების მოუწესრიგებლობას უნდა მიუწეროს ის მტრად სამწუხარო მოვლენა, რომ ქართული წიგნების ბაზარი ივსება ყოველად უხეირო ულაზათო, უშინაარსო და დამაზინებელი ნებით დაწერილი წიგნებითა და ბრაოშურებით, რომელნიც გამრყენელ გავლენას ახდენენ..."

ეროვნული აღორძინების საქმეში გადამწყვეტი სიტყვა საგანმანათლებლო დაწესებულებებს და კერძოდ სკოლას უნდა ეთქვა. გაზეთი მიიჩნევდა, რომ “სკოლა უდიდესი და უმტკიცესი საფუძველია თანამედროვე საზოგადოების სულიერი კულტურის, თანამედროვე სკოლა ის კულტურული გრდემლია, რომელზედაც იკვებება და ყალიბდება მათი სული და გული, მათი გრძობა-გონება და საზოგადო მსოფლმხედველობა – ის უძლიერესი იარაღია ხალხის კულტურული წინსვლელობისა”... “ბათუმის გაზეთი” მოითხოვდა, რომ სწავლება მშობლიურ ენაზე წარმართულიყო. მაშინ როცა, ცარიზმი ყოველნაირად ავიწროვებდა ადგილობრივ ერებსა და მათს ენას. 1912 წელს იმპერატორმა ნიკოლოზ II-მ დაამტკიცა სახელმწიფოს სათათბიროს მოწონებული კანონი “გიმნაზიებისა და რეალურ სასწავლებელთა მასწავლებლების ნივთიერი მდგომარეობის გაუმჯობესების შესახებ”. ამ კანონმა მართალია, გააუმჯობესა პედაგოგთა მატერიალური მდგომარეობა, მაგრამ იგი არ ვრცელდებოდა ეროვნული ენების მასწავლებლებზე. ამასთან დაკავშირებით “ბათუმის გაზეთი” წერდა: “ეროვნული ენები უწინდებურად ითვლებიან მოწაფეთათვის არასავალდებულო საგნებად. ამ საგნების მასწავლებელთათვის საჭირო არაა უმაღლესი განათლების ცენზი, რაც სხვა საგანთა მასწავლებელთათვის აუცილებელ საჭიროებას შეადგენს. ამ ენათა მასწავლებელთათვის არაა არც შტატის ჯამაგირი, არც პენსიის იმედი”. ეს ფაქტიც ცხადყოფდა მეფის ხელისუფლების კოლონიურ დამოკიდებულებას სხვა ერებისადმი. ამ კანონის შეზღუდულობა განსაკუთრებით სახიფათო იყო ბათუმის ოლქისათვის, კერძოდ აჭარისათვის. მიუხედავად იმისა, რომ ოსმალთა ბატონობისაგან განთავისუფლების შემდეგ 40 წელი იყო გასული, აჭარაში, განსაკუთრებით სოფლებში ჯერ კიდევ ძლიერი იყო მაჰმადიანურ საკულტო დაწესებულებებთან - ჯამეებთან — გახსნილი მედრესების გავლენა, რომლებშიც სწავლება თურქულ ენაზე მიმდინარეობდა. ასეთი ვითარების გამოსწორება მხოლოდ ქართული სკოლების ქსელის გაფართოებით და მშობლიური ენის მასწავლებელთა მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებით იყო შესაძლებელი, ზემოთ ხსენებული კანონი კი, პირიქით, ეროვნული ენების მასწავლებლებს დისკრიმინაციულ მდგომარეობაში აყენებდა. სწორედ ამიტომ იყო, რომ “ბათუმის გაზეთი” სახელმწიფოს სათათბიროს ქართველი დეპუტატებისაგან მოითხოვდა მიეღწიათ დაშვებული შეცდომის გამოსწორებისათვის: “ამით ჩვენი დეპუტატები დაუვიწყარ სამსახურს გაუწევენ როგორც ქართველ ერს, ისე მის მშობლიურ ენას”.

“ბათუმის გაზეთი” საგანგებო ყურადღებას უთმობდა საგანმანათლებლო დაწესებულებათა მატერიალური ბაზის განმტკიცების საკითხს, რომლის გარეშეც შეუძლებელი იქნებოდა სრულყოფილი სასწავლო პროცესის ორგანიზაცია. “სკოლის შენობის სიღამაზე, კლასების სისუფთავე და მორთულ-მოწყობილება, იქაური რიგიანობა და კარ-მიდამოს სიფაქიზე ბავშვებში უნებლიედ უნდა იწვევდეს მათდამი პატივისცემას და მორიდება-გაფრთხილებას...”

“ბათუმის გაზეთი” ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცების საქმეში განსაკუთრებულ როლს ანიჭებდა მშობლიური ისტორიის სწავლებას.

1913 წლის 22 ოქტომბერს გაზეთი მოწინავეში წერდა: “ყოველი ერი მაშინ მიდის წინ და ვითარდება, როცა იგი სწავლობს თავის წარსულს, თავის ისტორიას... თავისი წარსულის უმეცარი ერი წააგავს იმ უკომპასო გემს, რომელიც უთავბოლოდ დაბორილობს ზღვის ტალოებში. სწორედ წარსულის

შესწავლა, თავის საკუთარ ისტორიას, იგივე კომპასია ყოველი ერისათვის. ამიტომ არის, რომ განათლებული ერები ღიძი გაფაციცებით იკვლევენ და სწავლობენ საკუთარ ისტორიას. მათ სკოლებში უმთავრეს და უსაყვარლეს საგნებს შეადგენენ სამშობლოს ისტორია, ენა და ლიტერატურა... ასე იქცევიან განათლებული ევროპის ერები, ასე იქცევიან რუსეთის საზღვრებში მყოფი შეგნებულნი ერები... ასე უნდა მოვიქცეთ ჩვენც“.

რუსიფიკატორული ხელისუფლება ითვალისწინებდა არარუსი ხალხების ასიმილაციას. ამ მიზნით ხდებოდა ეროვნული ენის, ისტორიის დევნა-შევიწროება და სხვათა ენისა და ისტორიის გაძლიერებული სწავლება. ხელისუფლების ასეთ მოქმედებას “ბათუმის გაზეთი” დაუნდობლად ხდიდა ფარდას: “ჩვენმა ახალგაზრდებმა გაცილებით უკეთ იციან ივანე კალტას, ან ვარააგების ისტორია, ვინემ იცნობენ საქართველოს გამოჩენილ გმირებს და სამშობლო ქვეყნისათვის თავდადებულ პირებს (“ბათ. გაზ.“, 22).

საგანგებოდ აღნიშვნის ღირსია “ბათუმის გაზეთთან” ცნობილი მაჰმადიანი ეროვნული მოღვაწის ჰაიდარ აბაშიძის თანამშრომლობა. იგი ყურადღების გარეშე არ ტოვებდა არც ერთ საჭირბოროტო საკითხს, რომელიც ჩვენს კუთხეს შეეხებოდა. XX ს-ის დასაწყისშიც თვით საქართველოში მაჰმადიან ქართველებს არაერთგვაროვნად უყურებდნენ, წერილში “ნუ იქნება ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესი”, ჰ. აბაშიძე წერდა: “მაჰმადიანები რომ ვართ, განა ქართველები აღარ ვართ? მამ სადაურია ჩვენი დედა ენა, ჩვენი გვარი, რა არის ეს ისტორიული ნაშთები, რომელნიც ჰლაღადებენ ჩვენს ვინაობას. თვით ქვანიც კი ჰლაღადებენ თუ ვინ ვართ ჩვენ და მამ ჩვეულება ნუ იქნება რჯულზე უმტკიცესი... სჯული სჯულად იყოს და ეროვნება ეროვნებად”...

სხვა ადგილას ჰ. აბაშიძე წერდა: “ბევრჯერ გაგიგონიათ და კიდევ გაგიმეორებთ, ჩვენ ძმები ვართ, რა ვუყოთ მერე, რომ სხვადასხვა რჯულის ვართ, მე შემიძლია ხვალე ფრანგის რჯული მივიღო, მაგრამ ამიტომ ფრანცუზი კი არ ვიქნები, არამედ ისევ ქართველად დავრჩები. ჩვენ ერთი გვაქვს სამშობლო, ენა და გვარი, შენ შენი რჯული დაიცავი და მე ჩემსას დავიცავ, მაგრამ ორივე ვეცადოთ ძმები ვიყო. შენ პირი დასავლეთისკენ დაიჭირე და ისე ილოცე, მე აღმოსავლეთისკენ დავიჭერ და ამრიგად აღმოსავლეთიც და დასავლეთიც ჩვენი ორი ძმების - ქართველ მუსლიმანის და ქართველ ქრისტიანის იქნება”.

ოსმალთა სამსაუკუნოვანმა ბატონობამ აჭარაში მძიმე კვალი დატოვა. სწორედ ამ მძიმე მემკვიდრეობის დაძლევის საქმეში მხარდაჭერას გულისხმობდა ჰ. აბაშიძე, როცა წერილში “ხმა ქრისტიან მოძმეებს” მოუწოდებდა: “მოგვეპყარით როგორც ძმებს, წაგვიძებით წინ. ამოვიყენეთ თქვენ გვერდით. ჩვენი ჩამორჩენა თქვენთვისაც მავნებელია..., რადგან ჩვენ ერთნი ვართ”.

ჰაიდარ აბაშიძე მკაცრი პასუხის გარეშე არ ტოვებდა იმათ, ვინც ცდილობდა ესარგებლა ჩვენი ბედუქულმართობით და კვლავ დაემორჩებინა ამდენი ხნის შემდეგ კვლავ შეერთებული მოძმეები. ამ მხრივ საყურადღებოა პასუხი ბაქოს გაზეთ “იყბალაში” ვასფი ეფენდის გამოქვეყნებულ წერილზე, რომელშიც ავტორი აპარლებს თათრებად მოიხსენიებს და “ურჩევს” მათ შექმნან “ეროვნული” – თათრული თეატრი და სასწავლებლები. ჰაიდარ აბაშიძე პასუხად წერს: “ვასფი ეფენდიმ უნდა იცოდეს, რომ ერთია სარწმუნოება და მეორე ეროვნება. სარწმუნოებრივ ნიადაგზე ერის განახლება ფიქციაა. წარმოუდგენელი იქნებოდა

მკვდრებით აღდგომა ახალი საბერძნეთისა, ბულგარეთისა და რუმინეთისა დედა ენის, მშობლიური კულტურისა და ევროპული ცივილიზაციის გარეშე. მათ უნდა მიჰბაძოს ყველამ” (“ბათ. გაზ.", 10).

XX ს.-ის .10-იან წლებში დევნა-შევიწროების გამო “ბათუმის გაზეთში” თანამშრომლობა ვერ შეძლო ასევე ცნობილმა მაჰმადიანმა მოღვაწემ მემედ-ბეგ აბაშიძემ. ჩვენ მოგვეპოვება მემედ აბაშიძის შევიწროების დამადასტურებლად ცნობა “ბათუმის გაზეთში”, რომელსაც ადასტურებს აჭარის ცენტრალურ არქივში დაცული ცნობებიც. ჯერ კიდევ 1908 წელს მთავრობამ მემედ აბაშიძის დაპატიმრებისა და ოჯახთან და უახლოეს ნათესავებთან ერთად რუსეთში გადასახლების მითითება გასცა. მემედ ბეგი იძულებული გახდა ზია, რიზა და ფეხლი აბაშიძეებთან ერთად ოსმალეთში გაქცეულიყო. თუმცა საზღვარზე გადასული, როგორც რევოლუციონერი, ოსმალებმა დააპატიმრეს და ჯერ ზოფას ციხეში ჩასვეს, შემდეგ კი ათინას ციხეში გადაიყვანეს. ერთი წლის შემდეგ “ახალგაზრდა თურქების” გადატრიალების შემდეგ მემედ აბაშიძე სხვა პოლიტიკურ დამნაშავეებთან ერთად გაათავისუფლეს, მაგრამ 1913 წლამდე მაინც ოსმალეთში დატოვეს – სწორედ აქ დაელუბა მას ორი ვაჟი – ქემალი და ბექირი. 1913 წელს ბათუმში დაბრუნებული მემედ ბეგი მეფის ჯანდარმერამ შეიპყრო პოლიტიკური არაკეთილსამიერობის გამო და ნოვოჩერკასკში გადაასახლა; აქედან დაბრუნებული, 1914 წელს პირველი მსოფლიო ომის დაწყების შემდეგ, კვლავ დაატუსაღეს და მეტეხის ციხეში ჩასვეს, ერთი წლის შემდეგ კი ენისეის გუბერნიაში გადაასახლეს. დიდი წვალებით მიადწია მან თბილისში – მეტეხის ციხეში გადმოყვანას.

ცხადია, ასეთ პირობებში მყოფს ფიზიკურად არ შეეძლო სიტყვა ხშირად მიეწვინა თავისი მოძმეებისადმი, რომლებიც მემედ ბეგს უდავოდ ლიდერად აღიარებდნენ.

1914 წელს “ბათუმის გაზეთი” მოწინავეში ეხებოდა რა ისტორიულ თემაზე გამოსაცემი ლიტერატურის სიას, მოითხოვდა განსაკუთრებით ფრთხილად მოპყრობოდნენ მაჰმადიან ქართველთა საკითხს; “ასეთ წიგნებს დიდი სიფრთხილით უნდა გამოცემა, არც ერთი სიტყვა არ უნდა იქნას შეურაცხყოფილი მაჰმადიან ქართველთა სჯულზე, ზნე-ჩვეულება და ადათი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ისინი სარგებლობის მაგიერ ვნებას მოიტანს. საჭიროა შესდგეს სარედაქციო კომისია, რომელმაც უნდა განიხილოს ხსენებული ხელნაწერები. საჭიროა ხსენებულ კომისიაში მონაწილეობა მიიღონ ისეთმა მაჰმადიანმა ქართველებმა, საეურო და სასულიერო პირებმა, როგორც არიან ბატონი მემედ ბეგ აბაშიძე, შედერისი ჰაფიზ ეფენდი ცივაძე და ხაჯა ახმედ ეფენდი ქათამაძე” (“ბათ. გაზ.", 10).

“ბათუმის გაზეთში” ყურადღების გარეშე არ ტოვებდა აჭარასთან (ბათუმის რლქთან) დაკავშირებულ არც ერთ მნიშვნელოვან საკითხს. როგორც დავინახეთ, განსაკუთრებით ფართოდ ეხებოდა ეროვნულ პრობლემებს. გაზეთის ობიექტური, ხშირად კრიტიკული პოზიცია ეჭირა როგორც ხელისუფლების, ისე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენების შეფასების თვალსაზრისით. ასეთი პოზიციის გამო, გაზეთის ხელისუფლება არ სწყალობდა – ხშირად აჩერებდა დასაბეჭდად მომზადებულ ნომრებს. ჩხრეკას აწყობდა რედაქციაში, საბოლოოდ 1914 წლის 13 ივლისს გაზეთი “ბათუმის გაზეთი” დახურეს. “სახალხო ფურცელი” იუწყებოდა “ბათუმში შეაჩერეს” ბათუმის გაზეთის” გამოცემა და აკრძალეს...” (“სახ. ფურც.", 13).

არსებობის ხანმოკლე პერიოდის მიუხედავად, “ბათუმის გაზეთმა” დიდი როლი შეასრულა აჭარისა და საერთოდ ბათუმის ოლქის მცხოვრებთა ეროვნული აღორძინების საქმეში.

ლიტერატურა

- “ბათუმის გაზეთი,” 22, X. 1913 წ.
 “ბათუმის გაზეთი,” 10, IV. 1913 წ.
 “ბათუმის გაზეთი”, 16, VIII. 1914 წ.
 “სახალხო ფურცელი,” 13, VII. 1914 წ.

OTAR GOGOLISHVILI

ANALYSES OF NATIONAL-POLITIC QUESTIONS IN BATUMI PRESS
(THE BEGINNING OF XX CENTURY)

In the beginning of 20th century struggle for social and national liberty started in Russia. After the defeat of the first bourgeois-democratic revolution of Russia, all Georgian political forces, which took part in the revolution (national-democrats, social-federalists, both wings of social-democrats) reexamined their action program and unlike earlier comparisons they made national question much more important. “National program and policy precisely were one of the main conditions of joining with revolution”.

In propaganda of the national self-consciousness of people, deciding word had to say by Georgian publicists. Region of Batumi had to do very important work. Batumi became the focus point of mass attention of number of foreign countries in XX.

At this point of view “Batumi Newspaper” played the leading role. It was the first newspaper in Adjara, which was being published in Batumi from July 15, 1911 till July 13, 1914. (About 429 issues were published).

In “Batumi Newspaper” were printed all important facts about Adjara. As we saw “Batumi Newspaper” paid attention to the national problems. The newspaper was objective, but sometimes it was critical about estimation of power and public-political occurrences. Because of this position newspaper was under oppression - it often had to stop to publish some issues, which were ready for printing, search was often conducted in the editorial office. Finally the newspaper “Batumi Newspaperi” has been closed on July 13, 1914.

Despite a short period of publishing “Batumi Newspaper” played a big role in national revive for the population of Adjara and Batumi.